

PRESEK

1

ISSN 0351-6652 DRUŠTVO MATEMATIKOV, FIZIKOV IN ASTRONOMOV SLOVENIJE, 22(1994-1995)

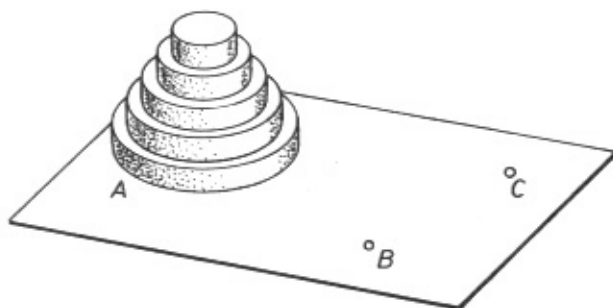
VSEBINA

UVODNIK	Novemu letniku Preseka na pot (Marija Vencelj).....	1
MATEMATIKA	Verižno merjenje dolžin (Jože Malešič).....	4-9
	Malo harmonične geometrije (Neža Mramor).....	54-61
FIZIKA	Ali se zemlja giblje? (Janez Strnad).....	34-42
ASTRONOMIJA	Sedem sester (Marijan Prosen).....	62-III
RAČUNALNIŠTVO	Posplošeni hanojski stolp (Ciril Pezdir).....	10-16
TEKMOVANJA	Državno tekmovanje iz fizike za Zlata Stefanova priznanja 1993/94 (Mirko Cvahte, Zlatko Bradat)....	16-17
	30. tekmovanje za Zlato Vegovo priznanje (Aleksander Potočnik).....	25
	38. matematično tekmovanje srednješolcev Slovenije (Darja Žužek Delač).....	28-29
	32. tekmovanje iz srednješolske fizike (Ciril Dominko)....	30-31
	15. mednarodno matematično tekmovanje mest - pomladanski krog - rešitve iz XXI/P-6, str. 359 (Matjaž Željko).....	43-47
	18. državno tekmovanje srednješolcev iz računalništva (iz uredništva).....	53
NALOGE	Povezanost (Vilko Domajnko).....	2
	Groza (Vilko Domajnko).....	17
	Novi neznani liki, 1. del (Martin Juvan).....	17
	Zabava (Mateja Rojc).....	42
	O treh črnih čepicah (Matevž Bren).....	52
	Dolgčas (Vilko Domajnko).....	61
RAZVEDRILO	Igra "LEGO" (Mitja Rosina).....	26-28
	Križanka Fizikalne enote (Marko Bokalič).....	32-33
	Popolne številске besede v slovenščini (Tomaž Pisanski)...	48-52
REŠITVE NALOG	Križanka Krog - iz XXI/P-6, str. 352 (Marko Bokalič).....	47
NOVICE	Frekvenca nihajnega kroga (Janez Strnad).....	3
	Matematični učbeniki Jurija Vege (Peter Legiša).....	18-24
NA OVITKU	Plejade - najbolj znana, za marsikoga pa tudi najlepša zvezdna kopica (M 45). Pojavlja se že v septembrskih večerih nizko nad vzhodnim delom obzorja. Lepo je vidna vso jesen in zimo. Sredi novembra je okoli polnoči najvišje na nebu na jugu. Šele v aprilu postane kopica neprimerna za opazovanje.....	I,IV

RAČUNALNIŠTVO

POSPLOŠENI HANOJSKI STOLP

Hanojski stolp verjetno večina bralcev že pozna (slika spodaj). Vendar se v prispevku ne bomo ukvarjali le z osnovno verzijo hanojskega stolpa, temveč bomo nalogo nekoliko posplošili.

Najprej pa nekaj uvodnih besed za tiste, ki se boste s tem stolpom srečali prvič. Kot je razvidno z zgornje slike, hanojski stolp sestavljajo okrogle ploščice različnih velikosti, zložene na položaju z oznako A. Naloga zahteva, da prestavimo stolp z n ploščicami na položaj C, pri čemer si lahko pomagamo s pomožnim položajem B. Pri prestavljanju pa moramo upoštevati naslednji pravili:

1. na vsaki ploščici lahko ležijo le manjše ploščice;
2. hkrati lahko prestavimo le po eno vrhno ploščico.

Najprej poskusimo prestaviti stolp z majhnim številom ploščic, potem pa število ploščic povečujemo. Pri večjem številu ploščic izgubimo pregled in nalogi nismo več kos brez papirja in svinčnika. Program, napisan v pascalu, nam pomaga prestaviti stolp z veliko ploščicami:

```
program Hanojski_stolp;
  var n: integer;                                { velikost stolpa }

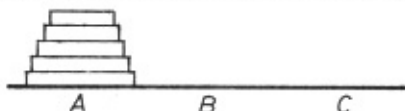
procedure Prestavi(izvor, pomocni, cilj: char; n: integer);
{ Prestavi n ploščic s položaja izvor na položaj cilj, }
{ pri čemer si pomaga s pomožnim položajem pomocni. }
begin
  if n>0 then begin
    Prestavi(izvor, cilj, pomocni, n-1);
    writeln('Prestavi ploščico s položaja ',izvor,' na položaj ',cilj,'. ');
    Prestavi(pomocni, izvor, cilj, n-1);
  end;
end;
```

```

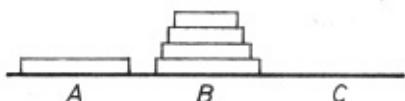
begin { glavni program }
  write('Vnesi velikost stolpa: '); readln(n);
  Prestavi('A', 'B', 'C', n);
end.

```

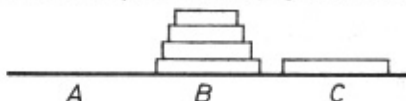
Način reševanja naloge je rekurziven. Vidimo, da podprogram *Prestavi* kliče sam sebe, vendar z drugačnimi parametri. Delovanje podprograma lahko razložimo takole:

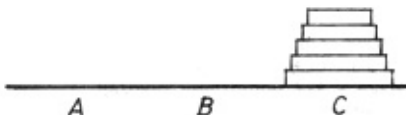
Prestaviti želimo stolp z n ploščicami s položaja A na položaj C preko pomožnega položaja B; klic *Prestavi*('A', 'B', 'C', n) v glavnem programu.

To storimo takole: Najprej prestavimo stolp z $n - 1$ ploščicami na pomožni položaj; klic *Prestavi*(izvor, cilj, pomocni, $n-1$) v podprogramu.

Potem prestavimo spodnjo ploščico na ciljni položaj; izpis *writeln*('Prestavi ploščico s položaja 'izvor,' na položaj 'cilj,') v podprogramu.

Nazadnje stolp z $n - 1$ ploščicami prestavimo s pomožnega na ciljni položaj; klic *Prestavi*(pomožni, izvor, cilj, $n-1$) v podprogramu.

Premik stolpa z $n - 1$ ploščicami seveda opravimo rekurzivno na enak način, le izvorni, ciljni in pomožni položaj so drugače razporejeni. Rekurzijo končamo, ko nam ni več potrebno prestaviti nobene ploščice.

Izračunajmo še število potrebnih premikov za prestavitev stolpa n ploščic. Označimo to število z $N(n)$. Iz podprograma *Prestavi* zlahka razberemo $N(1) = 1$ in rekurzivno zvezo

$$N(n) = N(n-1) + 1 + N(n-1) = 2 \cdot N(n-1) + 1.$$

Tako je

$$\begin{aligned}
 N(n) &= 2 \cdot N(n-1) + 1 = 2 \cdot (2 \cdot N(n-2) + 1) + 1 \\
 &= 2 \cdot (2 \cdot (2 \cdot N(n-3) + 1) + 1) + 1 \\
 &= 2 \cdot (2 \cdot (2 \cdot \dots \cdot (2 \cdot (2 \cdot N(1) + 1) + 1) + \dots + 1) + 1) + 1 \\
 &= 2^{n-1} + 2^{n-2} + \dots + 8 + 4 + 2 + 1 = 2^n - 1
 \end{aligned}$$

Zadnjo enakost dobimo, če v zvezo $a^n - b^n = (a-b)(a^{n-1} + a^{n-2}b + \dots + ab^{n-2} + b^{n-1})$ vstavimo $a = 2$ in $b = 1$. To je tudi najmanjše možno število premikov, kar se da lepo dokazati z matematično indukcijo.

Pa povečajmo število položajev. Kako si lahko sedaj, z večjim številom pomožnih položajev pomagamo pri prestavljanju stolpa? Navedeni program poišče rešitev, ki zaradi uporabe dodatnih pomožnih položajev potrebuje precej manj premikov kot rešitev, ki jo poišče prejšnji program.

```

program Posploseni_hanojski_stolp;
  var
    n: integer;                                { velikost stolpa }
    k: integer;                                { skupno število položajev }
    izvor, cilj: integer;                      { začetni in končni položaj }

function Pomozni(i, izvor, cilj: integer): integer;
  { Poišče številko i-tega pomožnega položaja, }
  { če izzamemo položaja izvor in cilj. }
  begin
    if i >= izvor then i := i + 1;
    if i >= cilj then i := i + 1;
    if i = izvor then i := i + 1;
    Pomozni := i;
  end;

procedure Prestavi(izvor, cilj, n, k: integer);
  { Prestavi n ploščic s položaja izvor na položaj cilj, }
  { pri čemer si pomaga s k-2 pomožnimi položaji. }
  var i, maxPom: integer;
  begin
    if n > 0 then begin
      Prestavi(izvor, Pomozni(1, izvor, cilj), n-(k-2), k);
      if n < (k-2) then maxPom := n else maxPom := k-2;
      for i := 2 to maxPom do
        writeln('Prestavi ploščico s položaja ', izvor, ' na položaj ',
          Pomozni(i, izvor, cilj), '.');
        writeln('Prestavi ploščico s položaja ', izvor, ' na položaj ', cilj, '.');
      for i := maxPom downto 2 do
        writeln('Prestavi ploščico s položaja ', Pomozni(i, izvor, cilj),
          na položaj ', cilj, '.');
      Prestavi(Pomozni(1, izvor, cilj), cilj, n-(k-2), k);
    end;
  end;

```

```

begin { glavni program }
  write('Vnesi stevilo položajev: '); readln(k);
  write('Vnesi številko začetnega položaja: '); readln(izvor);
  write('Vnesi številko končnega položaja: '); readln(cilj);
  write('Vnesi velikost stolpa: '); readln(n);
  Prestavi(izvor, cilj, n, k);
end.

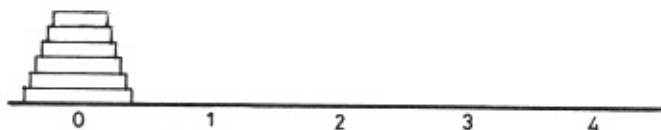
```

Položaje oštevilčimo s števili od 1 do k . Funkcija $Pomozni(i, izvor, cilj)$ vrne številko i -tega pomožnega položaja. Če je na primer $izvor = 2$, $cilj = 4$, potem z indeksom i takole naslovimo ostale, to je pomožne, položaje:

		izvor		cilj					
položaji	1	2	3	4	5	...	$k-1$	k	
i	1		2		3	...	$k-3$	$k-2$	

Spremenljivka $maxPom$ v podprogramu $Prestavi$ predstavlja največji indeks pomožnega položaja, ki ga bomo uporabili. Če je ploščic manj kot je vseh pomožnih položajev ($n < k - 2$), potem je $maxPom = n$, sicer pa je $maxPom = k - 2$.

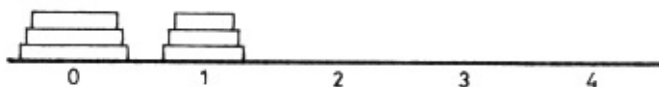
Delovanje podprograma $Prestavi$ lahko prikažemo na podoben način kot v prejšnjem primeru.

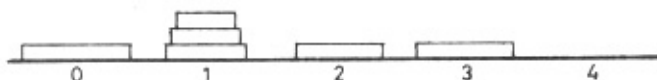
Prestaviti želimo stolp z n ploščicami z izvora na cilj; klic

$Prestavi(izvor, cilj, n, k)$

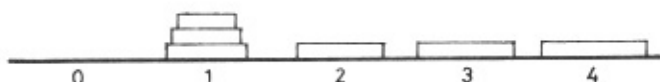
v glavnem programu.

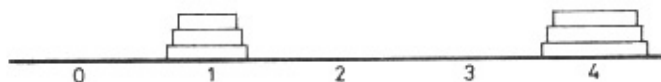
To naredimo takole: Najprej prestavimo stolp z $n - (k - 2)$ ploščicami na prvi pomožni položaj; klic $Prestavi(izvor, Pomozni(1, izvor, cilj), n - (k - 2), k)$ v podprogramu. Na začetnem položaju ostane še $k - 2$ (oziroma n , če je $n < k - 2$) ploščic.

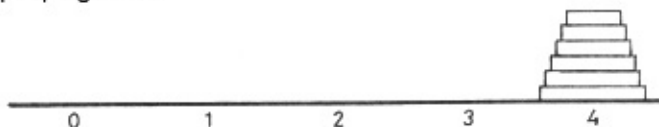
V drugem koraku na ostale pomožne položaje (teh je ravno $k - 3$) razporedimo po eno ploščico z izvora; zanka `for i:=2 to maxPom do writeln('Prestavi ploščico s položaja ',izvor,' na položaj ', Pomozni(i,izvor,cilj),' .')` v podprogramu. Na začetnem položaju tako ostane le še ena ploščica, ciljni položaj pa je še vedno prost.

Z izvora prestavimo največjo ploščico na cilj; izpis `writeln('Prestavi ploščico s položaja ',izvor,' na položaj ',cilj,' .')` v podprogramu.

Z ostalih pomožnih položajev v obratnem vrstnem redu prestavljamo ploščice na cilj; zanka `for i:=maxPom downto 2 do writeln('Prestavi ploščico s položaja ',Pomozni(i,izvor,cilj),' na položaj ',cilj,' .')` v podprogramu.

Stolp s prvega pomožnega položaja prestavimo na cilj; klic `Prestavi(Pomozni(1, izvor, cilj), cilj, n-(k-2), k)` v podprogramu.

Premik stolpa z $n - (k - 2)$ ploščicami zopet opravimo na enak način, le da so izvor, cilj in pomožni položaj drugače razporejeni.

Pri vrednostih $k = 3$, $izvor = 1$ in $cilj = 3$ je delovanje drugega programa enako prvemu.

Preštejmo še število potez, ki jih potrebuje gornji program za rešitev posplošene naloge hanojskega stolpa. Z nekaj sistematičnega dela, pri katerem nam je računalnik v pomoč, sestavimo naslednjo tabelo, v katero vpišemo število potez $N(k, n)$ v odvisnosti od števila ploščic n in števila položajev k :

$n \setminus k$	3	4	5	6
1	1	1	1	1
2	3	3	3	3
3	7	5	5	5
4	15	9	7	7
5	31	13	11	9
6	63	21	15	13
7	127	29	19	17
8	255	45	27	21

Iz tabele lahko uganemo te formule, ki veljajo za poljuben n :

$$N(3, n) = \sum_{i=1}^n 2^{i-1}, \quad N(4, n) = \sum_{i=1}^n 2^{i \operatorname{div} 2},$$

$$N(5, n) = \sum_{i=1}^n 2^{(i+1) \operatorname{div} 3}, \quad N(6, n) = \sum_{i=1}^n 2^{(i+2) \operatorname{div} 4}.$$

Z natančnim pregledom programa lahko razberemo tudi splošno formulo, ki velja za poljubna k in n :

$$N(k, n) = \sum_{i=1}^n 2^{(i+k-4) \operatorname{div} (k-2)}$$

$$= 2^{1+(n-1) \operatorname{div} (k-2)} (k-2 + (n-1) \operatorname{mod} (k-2)) - (2k-5).$$

Če vstavimo $k = 3$, dobimo ravno $2^n - 1$.

Seveda se lahko vprašamo, ali je postopek optimalen glede števila potez, ali pa mogoče obstaja postopek, s katerim bi prestavili stolp z manjšim številom potez. Žal odgovora ne poznam.

Za konec pa še legenda, ki sem jo slišal o hanojskem stolpu. Legenda pravi, da je v Hanoju tempelj, v katerem menihi predstavljajo stolp iz 68 ploščic. Ko bodo stolp prestavili, naj bi bilo konec sveta. Poskusite oceniti, kdaj naj bi do tega prišlo. Koliko časa pa bi potreboval izjemno hiter računalnik? Koliko potez na sekundo bi moral narediti, da bi prestavil tak stolp v sto letih? Bo to kdaj možno?

Ciril Pezdir